

VELKÁ VÁLKA NA TŘEBOŇSKU

Project co-funded by European Union funds (ERDF, IPA)

Interreg

Danube Transnational Programme

NETWORLD

Tak nám zabili Ferdinanda

Začátek 1. světové války byl úzce spjat s naším krajem. František Ferdinand odjížděl do Sarajeva ze svého letního sídla v nedalekém Chlumu u Třeboně. Rodina následníka trůnu Františka Ferdinanda žila na Kopništi, ale léto pravidelně trávil v nedalekém Chlumu u Třeboně. Tak tomu mělo být i v roce 1914.

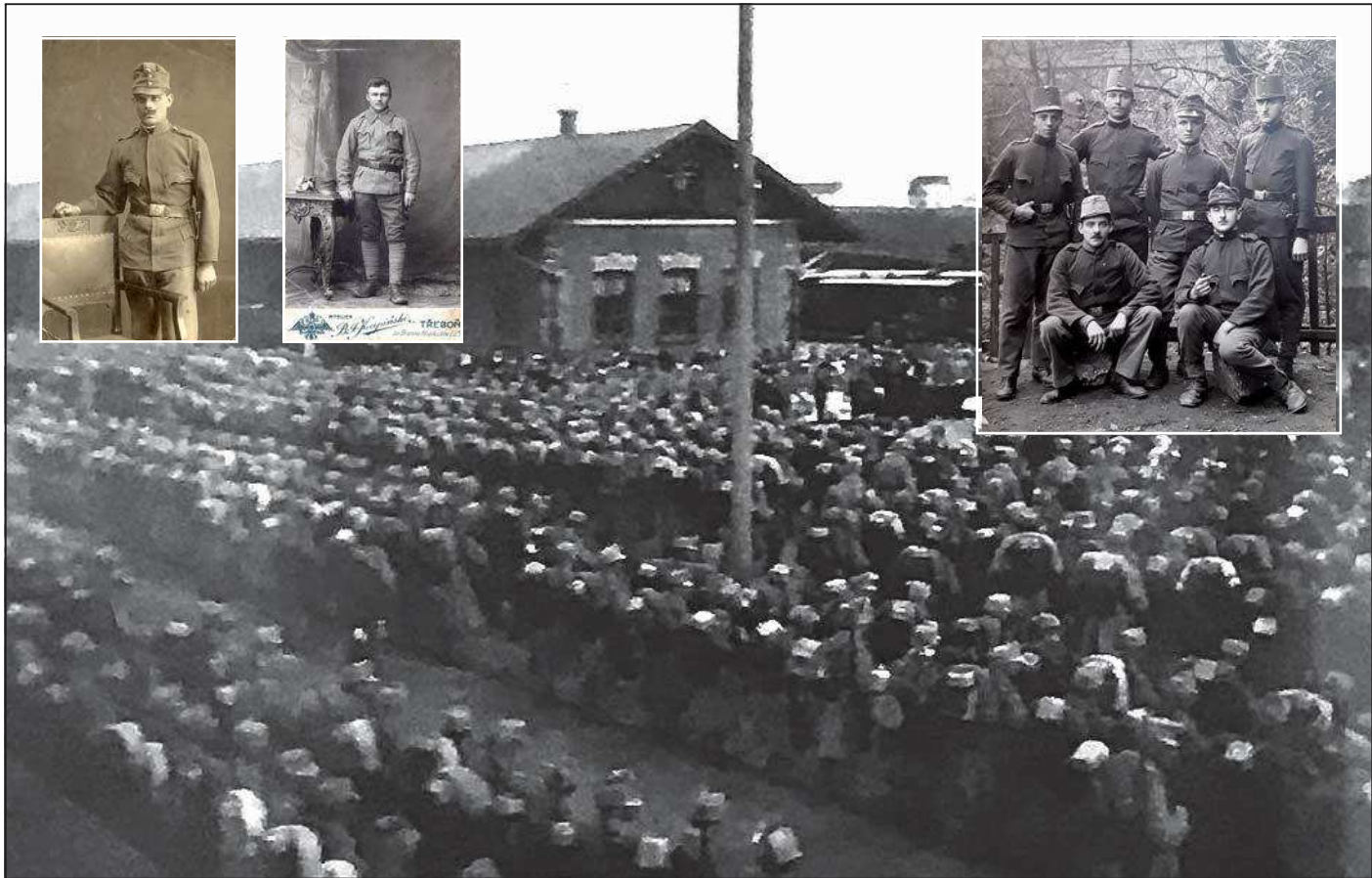
Na své letní sídlo přijeli již 19.6.1914. A jak měli ve zvyku, účastnili se zde místního života. Pozdravili se s obchodníky, panem farářem a společně s dalšími obyvateli docházeli na mše svaté do farního kostela. Dne 23.6.1914 zanechali na chlumeckém zámku tři děti v péči jejich pěstounů a František Ferdinand se svou těhotnou manželkou odjeli do Sarajeva, aby se už nikdy nevrátili. Oba podlehli atentátu, který byl na ně spáchán 28.6.1914 v Sarajevu, hlavním městě Bosny a Hercegoviny. Během vojenské přehlídky byl arcivévoda František Ferdinand napaden skupinou šesti atentátníků, jejichž vůdcem byl Danilo Ilić. Oba manželé byli po tomto nezdařeném bombovém útoku na kolonu vozů na jiném místě zastřeleni srbským separatistou Gavrilo Principem. Arcivévoda a jeho choť následkům zranění podlehli.

Sarajevský atentát byl záminkou k vyhlášení války Rakouska - Uherska Srbsku, která se později rozrostla v 1. světovou válku. Byla to ale také osobní tragédie pro jejich tři děti, které zůstaly v nedalekém Chlumu u Třeboně se svým vychovatelem Dr. Stranovským.

Nejstarší Žofie na tyto strašné okamžiky později vzpomínala:

“Právě jsme seděli u jídla, když ve 14:30 zazvonil telefon. Vychovatel mých bratrů Dr. Stanovský byl odvolán a vrátil se po několika minutách, v obličejí úplně bledý. Řekl nám, že rodiče byli raněni. Všichni jsme byli velmi stísněni a okamžitě jsme šli do kostela, abychom se modlili. Teprve druhého dne jsme se dozvěděli celou pravdu...”

Začátek války

Život na venkově ale běžel dál svým tempem. Lidé se věnovali zemědělským pracem, ale nezapomínali ani na lidové slavnosti. Jednou z nich byla pouť v Jílovicích, která se od nepaměti koná na svátek svatého Jakuba, kterému je zasvěcen zdejší kostel.

A tak se v neděli, dne 26. července 1914, vydalo mnoho lidí z okolních vsí na pouť do Jílovic, aby si odpočinuli a potkali se se svými příbuznými a známými a také aby dopřáli svým dětem trochu radosti. Ale právě zde, uprostřed veselí, se dozvěděli o vyhlášené mobilizaci. Asi ve 3 hodiny odpoledne zastavil před Kojanův hostincem na návsi v Jílovicích kočár, kterým úředník třeboňského hejtmanství rozvázal mobilizační vyhlášky. Rázem přestala hrát hudba, všichni se hrnuli ke starostovi, který vyvěsil velikou vyhlášku žluté barvy s nadpisem: Mým národům!

Touto vyhláškou byla mobilizována aktivní vojska a záložníci do 39 let, kteří měli do 24 hod. (tj. do 11 hod. v noci 27.7.1914) nastoupit ke svým vojenským útvarům. Mobilizace byla vyhlášena. Všichni mladí muži odcházeli smutně domů, kde je čekal pláč žen a dětí a křik z hostinců.

Žlutá mobilizační vyhláška se postupně dostávala do všech obcí. Hned druhý den ráno, dne 27. 7.1914 odvezli sedláci první na nádraží do Třeboně, odkud odjížděli do Jindřichova Hradce k 75. pluku. Povolání byli všichni schopní muži do věku 39 let. Doprava civilistů a zboží byla zastavena a vlaky svázely záložníky do vojenských středisek.

Všichni věřili, že budou do konce roku doma. Ale následovaly výpovědi válek mezi jednotlivými státy a s tím byly spojeny další mobilizace. Válka se měnila v dlouhé nekončící peklo.

Přichází noví obyvatelé

Statní muži z obcí postupně odcházeli na frontu a místo nich přicházeli uprchlíci z míst, kde se právě bojovalo. První přicházeli uprchlíci z Haliče, později také z Itálie a dalších míst.

Během první světové války se vnitrozemí habsburské monarchie stalo útočištěm mnoha uprchlíků, kteří utíkali nebo byli nuceně evakuováni z frontových oblastí. Nacházeli se mezi nimi zejména Poláci, Rusíni, Italové a velké množství Židů, kteří utíkali z ruskou armádou dobytých částí Haliče a Bukoviny. Neobávali se pouze pohybů fronty, ale také pogromů ze strany ruské armády. Tito „východní“ Židé se v mnohém lišili od Židů žijících v českých zemích: většina z nich byla velmi pobožná a důsledně dodržovala židovské náboženské předpisy. Odmítali jíst nekošer stravu, chodili v kaftanu, měli pejzy a hovořili jazykem jidiš. Pro mnohé byli ztělesněním života v ghettu, před emancipací a bez vymožeností moderní civilizace. Setkání s nimi vyvolávalo mnohé konflikty a nepřátelství.

Nacházíme o nich stručné zprávy v místních kronikách:

Kronika obce Mladošovice:

Na Třeboňský okres bylo dopraveno mnoho polských uprchlíků z krajín, kudy procházel fronta. Do Kojákovice jich přišlo 19, do Petrovic 19, samých Židů. Do Mladošovic jich mělo přijít 15. Zpráva, že si mají pro uprchlíky jet, přišla až pozdě večer, proto byl vypraven povoz až druhý den. Přijel však s prázdnem k „lístosti“ celé obce. Uprchlíci byli již všichni rozděleni.

Kronika obce Domanín zase popisuje příjezd 25 uprchlíků z Haliče dne 18. listopadu 1914. Bylo zima, měli hlad a neměli co jíst. Asi devítiletý hoch jim přinesl veliký, krásný bílý bochník chleba, což dojalo k slzám nejen uprchlíky.

Lazarety

Okolní zámky a velkostatky často sloužily jako vojenské lazarety. Tak tomu bylo například v Třeboni, Chlumu u Třeboně, Nových Hradech a na dalších místech.

O lazaretu v Chlumu u Třeboně se zachovalo následující svědectví v místní kronice:

Koncem roku 1914 zřízen byl též péčí obce a komitétu v obecním hostinci čp. 45 lazaret - vojenská ošetrovna pro vojíny – rekonvalescenty. Postele, pokrývky, peřiny i prádlo opatřeno většinou od místního občanstva. Komité dam, jež staralo se v době prvých transportů vojenských i o občerstvení vojínů na nádraží, vedlo dohled i na kuchyni lazaretu. Prvý transport došel dne 2. prosince 1914, a to 35 raněných Moravanů. Později přicházeli i ranění z Chlumu a okolí, avšak i vojíni nejrůznějších národností.

Raněným věnována byla obyvatelstvem naším, hlavně zpočátku, veliká pozornost. Vystrojen jim vánoční stromek a hojně podarováni. Zájem pro lazaret projevila i hraběnka Chotková, jež s Hohenbergy často vojíny navštěvovala a obdarovala. Lékařské ošetřování poskytoval raněným místní obvodní lékař MUDr. Albert Slavík, který byl též velitelem nemocnice. Prohlídky uzdravených konal plukovní štábní lékař z Jindřichova Hradce, někdy i generál z Č. Budějovic a po krátkém pobytu posílal vojáky ke kádru a znovu do fronty. 7. září 1915 měl býti zdejší lazaret zrušen, avšak na odůvodněnou žádost ponechán, rozšířen na 100 lůžek a umístěn i v č.p. 228 (hostinec na Panské) v I. poschodí – hlavně péčí obce a velkostatku.

Hned 4. září 1915 došlo 45 nemocných a počet jejich stále se měnil až do konce války, kdy byl lazaret zrušen, dary k účelu tomu věnované vráceny nebo ve prospěch obce prodány. Tři vojíni (Jihoslované) v nemocnici naši zemřeli a jsou na zdejším hřbitově pochováni.

V archivu obecním uloženy jsou všechny seznamy raněných a všechny knihy i zajímavé vojenské doklady k vedení lazaretu se vztahující.

Život na frontě

Mladí muži z obce rukovali podle vyhlášených ročníků ke svému vojenskému útvaru do Jindřichova Hradce k 75. pluku a odtud odjížděli na frontu. Podle toho, k jakému regimentu byli přiděleni, se dostali do různých částí Evropy, ať už to byla Srbská, Západní, nebo Východní fronta. Často se dostávali do extrémních území, jako jsou vysoké hory, bažinaté území, nebo rozsáhlé planiny na Východní frontě.

První světová válka je často označována jako Zákopová válka. Vojáci si zákopy budovali sami v různých přírodních podmínkách. V zákopech se nepřetržitě hlídvalo, bojovalo, nebo alespoň cvičilo, ale také odpočívalo, spalo i jedlo. Na záchod se chodilo na vyhrazené místo, které se časem zahrabávalo. Vzhledem ke špatné hygieně se mezi vojáky často šířily smrtící epidemie. Na západní frontě byly poprvé použity smrtící plyny. Dobýt protivníkům zákop nebylo vůbec jednoduché. To, že se například německý pluk posunul o dva metry dopředu za pouhé dva týdny, bylo zcela běžné.

Z osobní korespondence Bohumíra Tesaře z Třeboně je vidět, jak se situace postupně vyvíjela.

Narukoval jako prostý voják k 75. pluku do Jindřichova Hradce. S ním se dostal na východní frontu do Haliče a na Ukrajinu. Zpočátku o něm rodina neměla žádné zprávy, ale časem se situace stabilizovala a probíhala čilá korespondence. Rodiče svého syna podporovali nejen prostřednictvím dopisů, ale posílali mu i peníze, jídlo, teplé prádlo a pokrývky. Velký problém ale nastal ve chvíli, kdy padl do zajetí a následně vstoupil do československých legií v Rusku. V té chvíli se stal nepřítelem a jeho dopisy byly konfiskovány a k rodině se žádný nedostal. Rodiče prožívali velkou nejistotu a neměli možnost získat informace, zda ještě žije. Zcela zoufalí se obrátili na rodinnou známou, která ještě před válkou odešla z Třeboně do Ameriky a která jim zprostředkovala spojení s jejich synem. Bohužel nebylo mu přáno se vrátit zpět domů, jako čs. legionář padl v Rusku.

Zajatecké tábory

Začátkem 1. světové války začaly vznikat v českém vnitrozemí zajatecké tábory. Byly k nim využívány stávající vojenské pevnosti, nebo byly stavěny na „zelené louce“.

Zacházení s válečnými zajatci bylo regulováno Haagskými úmluvami z let 1899 a 1907. Váleční zajatci měli dostat stejnou stravu a ubytování jako vojáci země, která je držela v zajetí a byli podřízeni stejnému disciplinárnímu řádu. Mohli být využiti k práci, která je však nesměla přetěžovat, nesměla být spojena s vojenskými aktivitami a byla placená. Mohli udržovat korespondenci a přijímat balíčky z domova. Pokud se váleční zajatci pokusili o útěk a byli dopadeni, mohli být potrestáni. Pokud se jim však podařilo uprchnout a vrátit se ke své armádě, a poté byli znovu zajati, nesměli být za předchozí útěk trestáni. Pokud to zákony jejich i nepřátelské země dovolovaly, mohli být propuštěni na čestné slovo a vrátit se domů. Pokud však čestné slovo porušili, opět se zapojili do bojů a byli znovu zajati, nebyli považováni za válečné zajatce a mohli být postaveni před soud.

V průběhu první světové války upadly do nepřátelského zajetí miliony vojáků – asi 2,5 milionu Rusů, zhruba 2,2 milionu rakousko-uherských vojáků, 1,2 milionu Němců, 600 000 Italů, 500 000 Francouzů nebo 200 000 vojáků Britského impéria.

Podmínky v některých zajateckých táborech vedly k vysoké úmrtnosti, způsobené zejména nedostatkem potravin, infekcemi nebo klimatickými podmínkami. Zejména v první fázi války nebyly válčící země připraveny zvládnout velká množství zajatců, jen postupně byly zřizovány zajatecké tábory. V českých zemích byli zajatci drženi například ve stávajících pevnostech v Terezíně a Josefově, ale bylo vybudováno i několik zajateckých táborů v podobě malého městečka, jako například v Jindřichovicích. V táborech podnikal inspekce Červený kříž z neutrálních států i ze zemí, z nichž zajatci pocházeli, a prostřednictvím neutrálních zemí docházelo k výměnám válečných zajatců.

Pomníky padlým

V období po I. světové válce, v prvních letech samostatného Československa vznikalo nejvíce památníků v naší historii. Obce, města, rodiny padlých i jednotlivci nechali zbudovat velké i malé památníky, křížky nebo jen kameny u cesty, aby připomněly oběti války, jejich odvahu, a především nedocenitelný význam pro vznik svobody, demokracie a samostatného státu. Každý je jiný, ale všechny vyjadřují úctu, vzpomínku a poděkování padlým.

Péče o ně nepřestává ani po 100 letech. Důvodem je, že 1. světová válka byla velkým zásahem do života lidí. Odchod mužů do války, bída a bolestné ztráty poznamenaly životy snad každé rodiny. Také v Kojákovcích nechali hasiči postavit pomník padlým. Využili nabídky místního rodáka, bývalého vojáka a ruského legionáře, akademického malíře Jana Kojana, který připravil nejdříve návrh pomníku ze sádry a poté ho i zhotovil. Po dvouměsíční pilné práci vytesal Jan Kojan z pískovcového kvádru, 5680 kg těžkého, majestátní postavu „Osvobození národa“. Hotová socha byla vytažena na vysoký podstavec podoby komolého jehlanu, na jehož čtyřech bocích jsou znázorněny reliéfy utrpení našich vojnů a jejich rodin za světové války, které přineslo osvobození – 28. říjen 1918. Jména 18 padlých jsou vytesána na dvou pobočných deskách. Slavnostní odhalení pomníku se konalo 19. 8. 1922 za přítomnosti asi 1300 účastníků. Po uvítacím proslovu správce školy, zapěl pěvecký spolek „Pěslav“ z Třeboně a následoval proslov tajemníka Čs. obce legionářské, který připomněl utrpení lidí za války, význam odboje doma i za hranicemi a ocenil kulturní čin postavení pomníku. Poté hudba zahrála obě národní hymny a Pěslav zazpíval „Kdo jste boží bojovíci“.

Následovala vystoupení žáků zdejší školy a další proslovy. Po celou dobu slavnosti stála u pomníku čestná stráž 6 sokolů ve slavnostním kroji a 6 vojnů se zbraní k počtě. Odpolední slavnost byla vyplněna poutavou přednáškou a cvičením borovanského Sokola. Na údržbu pomníku složila obec 1000 Kč, aby mohly být z úroků prováděny potřebné opravy.

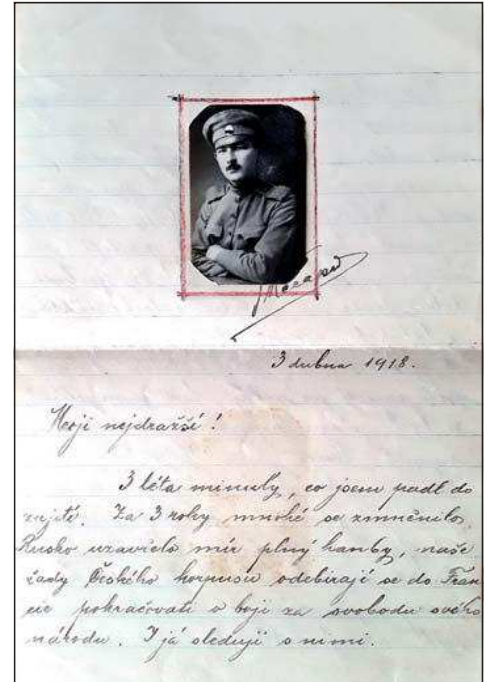

První světová válka

Válka, která změnila svět – Válka, kterou vlastně nikdo nechtěl

A nejméně miliony prostých vojáků, odvedenců, jejichž první zkušenosti v zákopech, při nekonečných pochodech, s hladověním, nedostatkem pitné vody, s novými zbraněmi a špatnými rozkazy velitelů, vyústily v obrovské ztráty na životech – téměř 38 milionů lidí.

- Obrovské ztráty na životech, utrpení zraněných
- Masy válečných zajatců
- Epidemie, pandemie španělské chřipky od podzimu 1918
- Změna mapy Evropy, vznik nových států
- Odpor k válce „ztracená generace“
- Válečná trauma, váleční invalidé
- Složitý návrat k civilnímu životu
- Emancipace žen, změna módy
- Živé vzpomínky – pomníky, vliv na umění, stigma války
- Postupná obnova hospodářství
- Celková změna životního stylu
- Zisk volebního práva a rovný přístup ke vzdělání
- Založení Společnosti národů

Vydala Společnost Rožmberk o.p.s.

Texty a fotografie: Olga Černá;

SOA Třeboň, knihovna Třeboň, Národní politika, 31.7.1914,

portrét Ferdinanda d'Este a jeho manželky s daty úmrtí, 1914;

SOkA Jindřichův Hradec, Sbirka pohlednice, inv. č. 206,

poř. Č. 215, zámek v Chlumu u Třeboňě

Grafická úprava a tisk: JAVA Třeboň, 2019

Tato publikace je součástí projektu NETWORKLD,

který je součástí programu v rámci programu

Danube Transnational Programme.

NETWORKLD: NETWORKING IN PRESERVING

THE FIRST WORLD WAR MULTICULTURAL HERITAGE

IN THE DANUBE COUNTRIES

Project co-funded by European Union funds (ERDF, IPA)